

1945 Tan Gazetesi Baskını

4 Aralık 1945'te yaşanan ve *Tan Gazetesi Baskını* olarak literatürde yer alan hadiseler, Türkiye'de çok partili hayata geçişte siyaset, basın ve Türk gençliği üçgeninde yaşanan ve Türk demokrasisi adına kara bir gün olarak hatırlanan bir vakalar silsilesidir. Olayın meydana gelişinde İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası siyasi konjonktür ve Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar etkili olmuştur.

Tan, İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türk basınında sol eğilimli muhalif bir gazete olarak ön plana çıkmıştır. Liberal görüşlü *Vatan* gazetesi ile birlikte demokratik ilkelerin savunuculuğunu üstlenen, Almanya ve Nazi yanlısı neşriyatlarla girdiği tartışmalarla tanınan bir yayındır. Ayrıca döneme özgü sol/sosyalist düşüncenin sözcülüğünü yapması ve halkın sorunlarını teşhir etme cesareti göstermesi *Tan*'ın etkin bir gazete olmasını sağlamıştır. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel gazetenin hem büyük ortakları hem de en çok tanınan ve tepki çeken kalemşorleriydiler. Mehmet Zekeriya Bey 1890 yılında Selanik'e bağlı Usturumca'da, Sabiha Hanım ise 1895'te Selanik'te doğmuştur. Her iki şahsiyet de Balkan Savaşları'nda Selanik'in kaybedilmesi üzerine aileleri ile İstanbul'a göç etmek zorunda kalmışlardır. 1915 yılında evlenen çiftin nikâh şahitleri de dönemin tanınmış simalarından Talat Paşa ve Cumhuriyet döneminde uzun süre Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Tefik Rüşdü Aras'tır. Çift, Atatürk'ün Samsun'a çıkışından kısa bir süre sonra ABD'nin New York kentine giderek burada Zekeriya Bey Columbia Üniversitesi'nde Gazetecilik, Sabiha Hanım ise aynı üniversitenin Sosyal Çalışmalar Okulu bölümünden mezun olmuş ve 1923 yılında yurda dönmüşlerdir. Henüz işgal kuvvetlerinin İstanbul'da olduğu sırada Ankara'ya geçen çiftten Zekeriya Bey, önce Matbuat Umum (Basın Yayın Genel) Müdürü olmuş, kısa süren bu görevinden cumhuriyetin ilanı sonrasında ayrılmıştır. Zekeriya Bey, cumhuriyetin ilk yıllarında kendi yönetiminde önce *Tuna*, *Resimli Hafta* ve *Resimli Ay* dergileri ile *Son Posta* gazetesini çıkartmış, 1936 yılında ise Halil Lütfi (Dördüncü) ve Ahmet Emin (Yalman) Beylerle birlikte bir İş Bankası kuruluşu olarak yayınlanmakta olan *Tan* gazetesini devralmıştır. Zekeriya Bey'in yazı işleri müdürü, Ahmet Emin Bey'in başyazar olduğu gazeteden, ortaklar arasında anlaşmazlık çıkınca 1938'te Ahmet Emin ayrılmıştır. Sabiha Hanım ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok dergide yazıları yayınlanmakla birlikte kendisi de *Sevimli Ay* dergisini çıkartmış, *Cumhuriyet* ve *Yeniğün* gazetelerinde toplumcu konularda eleştirel yazıları yayınlanmıştır.

Ahmet Emin Bey'in ayrılmasından ve başyazarlığı Zekeriya Sertel'in almasından sonra gazetenin düşünce yönü de değişir. Bu nedenle Burhan Felek, Refik Halit Karay ve Refii Cevat Ulunay gibi dönemin ünlü isimleri yazarlıktan çekilir. O günlere kadar gazetede ara sıra yazılar yazan Sabiha Sertel, ayrılan yazarların boşluğunu doldurmak amacıyla daha sık yazılar yazmaya başlar. Böylelikle gazetenin içeriği ve yayın politikası tamamen Serteller'in eline geçmiştir. Gazetenin yayınlandığı yıllarda basın-yayın faaliyetleri de birçok kanun ile kontrol altındaydı. Bunun nedeni rejimin henüz sağlam temeller üzerine oturtulamamış olmasıydı. Bu nedenle basın-yayın faaliyetlerini denetleyen birçok yasa ve kanun çıkartılmıştır. Bu kanunlardan biri olan 1931 tarihli Matbuat Kanunu ile hükümete geniş yetkiler veriliyordu. Kanunun 50. maddesi; "*Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir*" şeklinde idi. Kanunda Sertel çiftinin en çok eleştirdiği ve çok partili döneme geçişte değiştirilmesi için çabaladıkları madde bu idi.

Serteller, her ne kadar basın ve düşünce özgürlüğü konusunda tek parti döneminde çeşitli baskılara maruz kalmışlarsa da Atatürk devrimlerini özümsemişlerdir. Cumhuriyetin ilanı, saltanat ve hilafetin kaldırılışı ve diğer inkılaplar çift tarafından desteklenmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Serteller yönetimindeki *Tan* gazetesinde başyazar olarak Zekeriya Bey'in neredeyse bütün yazıları dış politika ile ilgilidir. Sabiha Hanım gazetenin 5. sayfasında "*Görüşler*" başlığı adı altında daha çok gündelik meseleler ile ilgili konularda yazılar kaleme almaktadır. Her iki isim de Almanya-İtalya ittifakına karşı İngiltere-Fransa tarafını desteklemekte, tarafları da "*totaliter devletler*" ve "*demokrasiler*" olarak nitelendirmektedirler. Serteller'e göre, Türkiye'nin savaşa katılması bir zorunluluk olarak belirirse demokrasiler tarafında olmalıdır. Çift, savaş süresince de Türk hükümetinin tarafsızlık politikasını desteklemiş, yazılarında Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurulmasını tavsiye etmiştir. *Tan* gazetesi dâhili meselelerde ise hükümetin icraatlarını destekleyen ancak eksiklerini de gösteren bir yayın politikası izlemiştir. Bu hiç şüphesiz gazetenin kapatılmasını engellemek adına tutulan bir yöntemdir. *Tan*'ın bu dönemdeki muhalefeti emperyalizm, faşizm, Nazizm, Turancılık ve basında görülen Alman propagandasıdır. Her ne kadar iktidarın tepkisini çekmemeye dikkat etmiş olsa da gazete 12 Ağustos 1944'te Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi gereğince kapatılmıştır. Yeniden yayımlanmasına 28 Mart 1945'te izin verilen *Tan* gazetesinin siyasal sisteme ve CHP iktidarına yönelik muhalefeti belirgin şekilde bu tarihten sonra başlamıştır. Bu dönemde *Tan* yazarları tarafından çok partili siyasal sisteme geçiş başta olmak üzere seçim sisteminin değiştirilmesi, basını kısıtlayan kanun ve maddelerin kaldırılması gibi meseleler hakkında hükümete ve meclise ağır eleştiriler getirilmiştir. Gazetenin yönetime karşı bu cesareti göstermesinin nedeni, savaşı "*demokrasi cephesi*"nin kazanacağını net bir şekilde meydana çıkmasıdır. Bu dönemde gazetenin yazı kadrosu da genişlemiştir. Cami Baykurt, Muvaffak Şeref, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Hulusi Dosdoğru, Behice Boran, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi sol/sosyalist düşünceye mensup isimlerin yazıları da gazetede çıkmaya başlamıştır

1945 yılı dünya meselelerinde yeni bir düzenin başladığı bir dönemdi. Görünüşe bakılırsa savaş sonunda bir tek ABD ve Sovyet Rusya'nın sözü geçiyor ve bunların ikisi arasında Amerikan "*süper gücü*"nün çok daha üstün olduğu anlaşılıyordu. Savaşta aynı tarafta yer alan bu iki büyük güç, savaş sonrasında *Soğuk Savaş* diye tabir edilen ideolojik nitelikli bir kamplaşmanın önderleri pozisyonuna gelmişlerdir. Bu ideolojik kamplaşma, Batılı demokrasiler ve Sovyet Rusya hâkimiyetindeki totaliter rejimler olarak açıklanabilir. Türkiye bu kamplaşmada tercihini Batılı demokrasilerden yana yapmış ve bu doğrultuda iç siyasette adımlar atmıştır. Türkiye'nin yenedünya düzeninde tercihini Batılı demokrasilerden yana yapmasında hiç şüphesiz yüz elli yıllık modernleşme-Batılılaşma çabalarının yeri önemliydi. Ayrıca savaş sonrası ortaya çıkan Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikası da büyük bir etkendi. Nitekim 19 Mart

1945'te Sovyet Hükümeti, Türkiye'ye bir nota vererek süresi 7 Kasım 1945'te bitecek olan 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı tek taraflı feshettiğini bildirmiştir. Türkiye bu notaya bir çözüm arayışındayken Sovyetler'den bazı istekler daha gelmiştir. Bunlar; boğazlardan deniz ve kara üsleri, doğuda Türk-Sovyet sınırından toprak talebi ve Montreux Sözleşmesi'nde yapılması gerekli görülen değişiklikler gibi Türkiye'nin egemenliğiyle asla bağdaşmayacak isteklerdi. Bu istekler, Türk hükümetinin savaş esnasında Batılı demokrasilerle geliştirmiş olduğu ilişkileri stratejik yakınlaşmaya doğru evrilmesine neden olmuştur. Bunun için de yönetimde Batılı modelin kabul edilmesi bir zorunluluk teşkil ediyordu.

Değişimin ilk sinyalleri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den gelmiştir. *Millî Şef*, 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmasında, savaşın sona ermesiyle demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini söylemiştir. Bir diğer adım ise 17 Haziran 1945'te yapılacak ara seçimler için iktidardaki parti olan CHP'nin aday göstermemesi, seçimlerin demokratik bir şekilde gerçekleşmesidir. Bu gelişmelerin akabinde demokrasi yolunda daha da hızlı bir adım atılmış, bir işadamı olan Nuri Demirağ'ın yeni bir parti kurmak için yaptığı başvurunun 5 Eylül'de kabul edilmesiyle çok partili hayat resmen başlamıştır. Küresel konjonktürün ve iktidar cephesinin teşvik edici tavırları sonucunda muhalif sesler Meclis içerisinde ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945 yılının Mayıs ayı içerisinde görüşülmeye başlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile Bütçe Kanunu görüşmelerinde Meclis'teki çatışma iyice gün yüzüne çıkarken CHP içerisinde muhalif bir kesim de belirgin hale gelmiştir. Bütçe Kanunu'nun kabulü için yapılan oylamada Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak red oyu vermişlerdir. İsimleri zikredilen bu beş kişiden ilk dördü siyasî çabalarını daha da ileriye taşımış, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Meclis'te tartışıldığı ve kabul edildiği günlerde, CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na *Dörtlü Takrir* (7 Haziran) olarak da bilinen bir önerge verdiler. Önergede, yasalarda ve parti tüzüğünde yer alan antidemokratik hükümlerin kaldırılması, Meclis'in hükümeti gerçekten denetleyebilmesi ve seçimlerin özgürce yapılması isteniyordu. Önerge 12 Haziran'da Parti Grubu'nca reddedilmiştir. Bu tarihten sonraki gelişmeler, parti içi muhalefetin CHP'den tasfiyesi ve muhaliflerin ise 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmasıyla sonuçlanmıştır.

1945 yılının baharında başlayan bu gelişmeler Türk demokrasisi için büyük bir adım olmakla birlikte *Tan* gazetesinin yayın hayatının sona ermesinde belirleyici unsur olmuştur. Başta Serteller olmak üzere *Tan camiası* Meclis içerisinde kendini gösteren liberal muhalefeti destekliyor, *Takrirçiler* hakkında demokrasi havarileri şeklinde haberler yapıyorlardı. Gazetenin muhaliflere olan bu desteğinin yanı sıra yönetime karşı yönelttiği sert eleştiriler de iktidarı oldukça rahatsız ediyordu. Tüm bunlara Rus istekleri dolayısıyla hassaslaşan kamuoyunun sol/sosyalist çevrelere karşı basın aracılığıyla artan suçlamaları da eklenince *Tan* gazetesinin 4 Aralık günü yaşadığı facia ortaya çıkıyordu.

Meclis'te Mayıs 1945'te başlayan bütçe görüşmelerinde yaşanan sert tartışmalar *Tan*'da "*Millet Vekilleri Hesap Soruyor*" başlığıyla aktarılırken Sabiha Sertel de vekillerin hükümete bu tarz eleştirilerini tasvip etmekle birlikte savaş sonrası oluşmakta olan yenedünya düzeninde mevcut yönetimin bozuk ve yetersiz olduğunun altını çiziyordu. Zekeriya Sertel de benzer bir şekilde yönetimi eleştiriyor, hükümetin kendini her türlü sorumluluk ve hesap verme zorunluluğundan amade gördüğünü ileri sürerek geçmişten o güne hiçbir şeyin değişmediğini, halka inilemediğini, demokratik bir yönetim sisteminin kurulamadığını, parti istibadına gidildiğini yazıyordu.

Bu dönemde *Tan camiasının* en önemli talebi iktidar partisi dışında yeni partilerin kurulması ve TBMM'de temsil edilmesidir. 4 Haziran tarihli yazısında Sabiha Sertel, ikinci bir partinin kurulmasıyla Türk demokrasisinin daha ileri bir seviyeye ulaşacağını, 24 Ağustos tarihli yazısında ise memleketin daha geniş bir demokrasiye geçebilmesi için CHP'nin iktidarı diğer siyasi partilerle paylaşması ve hükümetin serbest seçimle oluşturulmuş bir Meclis'ten çıkmasının

gerekliliğini yazıyordu. Zekeriya Sertel ise ikinci bir partinin kurulması yolundaki düşüncelerini 15 Ağustos 1945 tarihinde Meclis'te onaylanan Birleşmiş Milletler Anayasası ile açıklamaya çalışıyordu. Bu anayasa ile hükümetin iç ve dış siyasette bir takım yükümlülüklerin altına girdiğini belirten Zekeriya Bey, içeride atılması gerekli ilk adımın tek parti sistemine son vererek farklı partilerin kurulmasına izin vermek olduğunu belirtiyor, bunun için de siyasi parti kurmayı hükümetin iznine bağlayan Cemiyetler Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını talep ediyordu. Zekeriya Bey sonraki günlerde kaleme aldığı bir başka yazısında ise bütün üyeleri Halk Partili olan Meclis'in "*demokrasi inkılabı*"nı gerçekleştiremeyeceğini ifade ediyor, bu nedenle bir an önce seçim yapılarak hükümetin, iktidar partisinin ve Meclisin değişmesi gerektiğini yazıyordu.

Tek parti döneminde yayınladıkları gazete ve dergilerin birçok kez kapatılması olayıyla karşılaşan Serteller'in, savaş sonrası dönemde en çok üzerinde durduğu konulardan bir diğeri de basın özgürlüğü olmuştur. 26 Mayıs 1945 tarihli "*Matbuat Kanunu Anayasaya Aykırıdır*" başlıklı yazısında Zekeriya Sertel, Türkiye'de basın özgürlüğünün olmadığını, Matbuat Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı olduğunu ve özellikle kanunun 50. maddesinin bu durumun kanıtı olduğunu söylemiştir. Sertel yazısını, tüm dünya özgürleşme ve demokratikleşme sürecinde ilerlerken Türkiye'nin böyle bir kanunla diğer demokratik memleketlerin karşısına çıkamayacağını belirterek bitirmiştir. Sabiha Sertel ise 3 Eylül tarihli "*Muvafakatin Feryadı*" başlıklı yazısında; "*Şimdiye kadar kanun dairesinde serbest olan matbuatın, yine kanun dairesinde ağzına kilit takıl*"dığını, "*Matbuat Kanunu'nun zincirleri kafi gelmediği zaman, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün bir emirnamesi veya bir telefon muhaberesi bu kilidi sıkmağa kafi gel*"ğini belirtmiştir

Başbakan Şükrü Saraçoğlu 5 Eylül 1945'te düzenlediği bir basın toplantısında gündemde olan konulara değinmiştir. Başbakan, son dönemde *Tan* ve *Vatan* gazetelerinde Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi, ceza ve cemiyetler kanunlarının şu veya bu maddelerinde demokrat olmayan hükümler aranmaya ve sayılmaya başlandığını söylemiş, "*Bu mevzuları ortaya atanların tek kusuru konuşma tarzlarındandır. Haşin, sert, mütecaviz ve mübalağalı sözleri yazı ve fikir münakaşalarını boks müsabakası haline sokuyorlar...*" değerlendirmesinde bulunmuştur. Saraçoğlu, ABD'nin matbuat üzerine koyduğu sansürü 10 gün, İngiltere'nin ise 2 gün önce kaldırdığını hatırlatmıştır. Bununla birlikte sırası geldiğinde hükümetin de 50. maddeyi daha uygun hale getireceğini söyleyen başbakan basın toplantısını, "*Sözümü bitirirken gazetecilerimize bugünkü varlığımızın tek ve sağlam temeli olan Büyük Millet Meclisi'ne karşı saygılı davranmalarının icab ettiğini hatırlatırım*" şeklinde bitirmiştir. Başbakanın bu tepkisi üzerine diğer basın kuruluşları da adı geçen bu iki gazeteye cephe almıştır.

Tan gazetesi camiası ile hükümet ve diğer basın kuruluşları arasındaki kutuplaşmanın artmasında camianın demokrasi ve hürriyetler konusunda isteklerini sert bir üslupla ifade etmesi etkilidir. Bir diğer neden ise, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den talepleri karşısında gazetenin izlediği tutumdur. Kamuoyunda Sovyetler Birliği'nin taleplerinin yankı bulduğu bir zaman diliminde Zekeriya Sertel, 28 Haziran 1945 tarihli yazısında, Sovyetler'in istekleri konusunda çıkan haberlerin doğruluğunu tartışmaya açmakta, Türk halkının aydınlatılmadığını iddia ederek açık seçik olmayan bu haberlerin sadece İngiliz kaynaklarına dayanılarak ortaya atıldığını, bunun da *üstadımız!* Hüseyin Cahit Yalçın'ın tarafından yaratıldığını söyleyerek "*Milleti bu işte ecnebi kaynaklardan gelen müphem haberlerin tesiri altında bırakmak doğru değildir*" demiştir.

Tan ile diğer basın organları arasında Sovyet tehdidi ile ilgili tartışmaların sürdüğü bir sırada, Eylül ayının sonlarında, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin resmi yayın organı *Pravda* gazetesi, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri ve Türk basını üzerine bir makale yayınlamıştır. Makalede, Hüseyin Cahit Yalçın, Velid Ebüzziya, Peyami Safa, Asım Us ve

Necmettin Sadak gibi bazı Türk gazetecilerin Sovyetler Birliđi dūřmanlıđı yaptıkları ve Türk halkını Sovyetlere karřı kiřkırttıkları yazmaktadır. Ayrıca makalede *Tan* gazetesinden Sovyet dostu olarak bahsedilmiş, Zekeriya Sertel'in ise adı geçen yazarlarla mūcadele ettiđi, fakat gerici basının saldırısına uđradıđı yazılmıştır. Makale Türk basınında būyūk yankı uyandırmış, basının Sovyetler Birliđi ve komūnizme karřı olumsuz tavrının artmasına, *Tan* gazetesinin de bundan payına almasına neden olmuřtur. *Tasvir* bařyazarı Velid Ebūzziya bu makale ūzerine yazdıđı yazısında Sovyetlerin yıllardır bu tarz hakaret ve iftiralarda bulunduđunu, Tūrk hūkūmetinin iki devlet arasındaki iliřkileri bozmamak adına itidalli hareket ederek komūnist yayınlara hořgōrūlū davrandıđını, aksi bir durum olsaydı Sertellerin zararlı yayınlarına devam edemeyeceklerini ve etrafa zehirlerini saamayacaklarını belirtmiřtir.

Tan gazetesi tūm bu ithamlara cevap vermek ve diđer yayın organlarıyla polemiklere girdiđi bir zaman içinde yařanan bir geliřme gazetesinin sonunun gelmesini hızlandırmıřtır. *Dōrtlū Takrir*'in reddedilmesi ūzerine meclisteki muhalefet grubunda ayrı bir parti kurma dūřūncesi geliřmeye bařlamıřtır. Ayrıca okur-yazar halk arasında *Takrirciler* yavař yavař tanınıyor, sempati kazanmaya bařlıyordu. Bunda hiç řūphesiz *Tan* ve *Vatan* gazetelerinin Bayar, Menderes, Aras ve Kōprūlū gibi isimler hakkında yaptıđı haberler etkiliydi. *Dōrtler* olarak da bilinen bu muhalif grup, Tevfik Rūřtū Aras vasıta ile *Tan camiası* ile iletiřime geçmiřtir. Sabiha ve Zekeriya Sertel hatıralarında parti kurma hazırlıđında olan CHP'li muhaliflerle, tek parti ve tek řef sistemine karřı demokratik bir cephe oluřturmak ve bu cephenin çıkaracađı bir dergi aracılıđıyla kamuoyunda fikirlerini paylařmak ūzere karar aldıklarını sōylemektedir. Serteller yōnetiminde çıkarılacak dergiye Sabiha Sertel'in *Tan* gazetesindeki "*Gōrūřler*" sūtununun adı verilecek, Adnan Menderes, Fuat Kōprūlū ve Tevfik Rūřtū Aras yazı, Celal Bayar da mūlakat verecekti. Dōnemin diđer birçok kaynađına da yansıyan bu iliřkide tarafların iktidarı yıpratmak adına bir araya geldikleri anlařılmaktadır. *Tan camiası*, Meclis ve CHP içerisinden çıkan muhalifler ile birlikte hareket ediyormuř imajı yaratarak gōrūřlerini daha geniř ve farklı kitlelere ulařtırmak, CHP'li muhalifler ise kuracakları partiye sol kesimin desteđini sađlamak çabasındadır.

Gōrūřler Dergisi, 1 Aralık 1945'te yayınlanmıřtır. Aynı gūn yayın hayatına bařlayan bir diđer sol/sosyalist gōrūřlū neřriyat da *Tan camiası* yazarlarından Cami Baykurt'un *Yeni Dūnya* gazetesidir. *Gōrūřler Dergisi*'nin ilk ve tek sayısında *Tan camiası* yazarlarının yazıları bulunmaktadır. Derginin kapađında "*MECMUAMIZA Yazı Yardımlarını VADEDENLER*" bařlıđı altında Celal Bayar, Tevfik Rūřtū Aras, Fuat Kōprūlū ve Adnan Menderes'in isimleri ve fotođrafları bulunmaktadır.

Dergide *Tan* gazetesinde yayınlanan yazılarla aynı tarz konular iřlenmiřtir. En tepki çeken yazı ise Sabiha Sertel'in "*Zincirli Hūrriyet*" bařlıklı makalesidir. Sabiha Hanım yazısında, "*Tūrkiye hūr bir dūnyada hūr bir vatan olmalıdır. Fakat bu hūrriyet ne ferdin avaz avaza bađırması, ne bir kısım vatandařların tabiat ve hayatın nimetleriyle ciđerlerini ve keselerini doldurmasıdır. Hūr insanlar cemiyetinin en būyūk řiarı, geniř halk kitlelerinin menfaati için icap ederse řahsī menfaatini feda etmektir... řahsī hūrriyetimizi bu halk ve vatan için feda edeceđiz. Fakat bařımızda saltanat sūrenler için deđil. Hūrriyete bundan bařka zincir kabul etmiyoruz.*" demiřtir.

Derginin yayınlanmasında sonra derginin ismindeki "G" harfini orađa benzeterek basında "*Gōrūřler, orak eki bařlıđı altında çıkmıř*" řeklinde rivayetler dolařmaya bařlamıřtır. Bununla birlikte Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Kōprūlū *Vatan* Gazetesi'ne 1 Aralık 1945 tarihinde verdikleri demeçlerle derginin kapađında yazılanları tekzip ederek *Gōrūřler* dergisinin yazar kadrosu içinde olmadıklarını ve yazı vaat etmediklerini belirtmiřlerdir. Aynı gūn basında, Celal Bayar ve arkadařlarının yeni bir parti kurmaya karar verdikleri ve Bayar'ın "*Kemalizm'den bařka herhangi bir ideoloji ile hiçbir alakam yoktur*" řeklinde açıklaması yer bulmuřtur. Bu haberden anlařılacađı ūzere

meclis içerisinde muhalefet hareketini başlatarak partileşme sürecine gidenler ile *Tan camiası* arasında ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.

Görüşler Dergisi'nin yayınlanmasından sonra Türk basınının büyük bir kısmı dergiye ve yazarlarına cephe almıştır. Dergide ileri sürülen görüşlere en sert eleştiri *Tanin* gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dan gelmiştir. Yalçın 3 Aralık tarihli yazısında, *Görüşler Dergisi* ve *Yeni Dünya Gazetesi*'nin komünist propaganda yaptıklarını iddia ederek liberal garp demokrasisine inanmış biri olarak bu menfi propagandanın karşısına dikildiğini söylemiştir. *Tan Olayları*'nin fitilini ateşleyecek yazı ise yine aynı gün tarihli *Tanin* gazetesinde imzasız yayınlanan "*Kalkın Ey Ehli Vatan!*" başlıklı makaledir. Serteller, makalenin Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alındığını iddia etmiştir. Yazıda, "*Düşmân istilâsı şimdi komünizm propagandası halinde içimize sızmağa başlamıştır. Yeni Dünya'nın ve Görüşler'in intişarı bu hususta tereddüde artık imkân bırakmamıştır. Vaziyet açıktır: Beşinci kol faaliyetidir ve hücumu geçmiştir... Büyük vatansever Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın ey ehli vatan! Mücadele başlıyor... Mücadelenin silâhı yalnız söz ve yazıdır. Fikirler fikirlerle yıkılır... Görüşler'i açıp ta Bayan Sertelin zincirli hürriyet makalesini gördüğüm zaman, sahifeyi süsliyen bu kıpkızıl demirlerle bize nasıl bir hürriyet hazırlamak istediklerini derhal anladım. Bir çok ağız kalabalığı arasında Bayan Sertel ağzından baklayı kaçırıyor: Hür insanlar cemiyetinin en büyük şiarı geniş halk kütlelerinin menfaati için icap ederse şahsî hürriyetini, menfaatini feda etmektir... Çünkü komünist dilinde halk kütlesi, geniş kütle, yalnız amele ve bir de, gafil avlama kabilinden, köylüye şamildir. Tıpkı Rusya'da olduğu gibi: Orada hürriyet vardır. Fakat yalnız Komünistler ve bilhassa Komünist şefleri için... Bu işde cevap hükümete düşmez. Söz eli kalem tutan gazetecilerin, ve hür vatandaşlarıdır..." denilmiştir.*

Tan Gazetesi Baskını, basın ve siyaset arasında yaşanan bu gelişmelerin neticesinde meydana gelmiştir. 4 Aralık sabahı üniversite öğrencilerinin bulunduğu binlerce kişilik bir grup, Beyazıt Meydanı'ndan Çağaloğlu'na *Tan* gazetesinin ofis ve matbaasının bulunduğu mevkie hareket etmiştir. Öncelikle yol üzerinde bulunan ve komünizme ait kitaplar satan A.B.C. Kitabevi birkaç dakika içinde yok edilmiştir. Sonrasında *Tan* gazetesine giden kalabalık bir yandan "*Kahrolsun komünizm, kahrolsun Serteller, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti*" diye sloganlar atarken bir yandan da ellerindeki demir sopa ve taşlarla kapı, pencere, matbaa makineleri ve diğer büro araç gereçlerini parçalamıştır. Sonrasında Sirkeci istikametinden Beyoğlu'na geçen grup burada Sovyet Başkonsolosluğu'nun karşı köşesinde bulunan Cami Baykurt'un yönetiminde yayınlanan *La Turquie* ve *Yeni Dünya* gazetelerinin çıkarıldığı matbaayı birkaç dakika içinde yerle bir etmiştir. Polis, Sovyet Konsolosluğu'na bir saldırı olur endişesiyle konsolosluk çevresinde yoğun güvenlik önlemi almıştır. Bu engeli aşamayan göstericiler Tünele yönelerek sol içerikli neşriyatlar satan Berrak Kitabevi'ni de tahrip ederek ticari hayattan silmiştir. Gençler olaylar sırasında, Türk Bayrağı, Atatürk ve İsmet İnönü'nün resimlerini taşımışlardır. Olayların neticesinde *Tan*, *La Turquie* ve *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* dergisi bir daha yayın hayatına devam edememiştir.

Olaylarla ilgili ilk haberler 4 Aralık günü öğlen saatlerinde yayınlanan *Akşam* gazetesinden kamuoyuna duyurulmuştur. "*Üniversite talebeleri bu sabah tezahüratta bulundular*" başlıklı haberde öğrencilerin "*son günlerde yapılan bazı yersiz ve yabancı propagandaları protesto etti*"kleri ve olayların esefle karşılanacak neticeler verdiği, *Tan* gazetesinde tahribat yapıldığı yazılmıştır. Haberde öğrencilerin *Tan* gazetesi önünde İstiklal Marşı söylerken ve matbaadaki kâğıt rulolarını sokağa atarken ki fotoğraflarına da yer verilmiştir. Olayın akabinde İçişleri Bakanı Hilmi Uran CHP Meclis Grubu'nda hadisenin vukuu ile ilgili bilgi vermiştir Bakanın konuşmasının ardından milletvekilleri de söz almıştır. CHP'lilere göre son günlerde saldırgan faaliyetlerini arttıran kimi gazetecilerin yazıları olayın meydana gelmesinde en büyük tahrik unsurudur. Ayrıca yine bu gazeteciler, "*Devletin en yüksek şeref ve*

iktidar makamı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin mânevî şahsiyetini yaralamak cüretine kadar azıtan yazılar” kaleme almıştır. Bu açıklamalar üzerine söz alan Başbakan, kanun önünde suç delili bulunan bu neşriyatlarla ilgili takibat yapılacağını söylemiştir.

Resmi makamlar bu açıklamaları yaparken Tan camiasına cephe alan diğer basın kuruluşları da hadiselere geniş yer ayırmıştır. 5 Aralık tarihli gazeteler hadiseleri; *“Gençliğin Dünkü Tezahürleri”, “Gençlerin Kızıl propagandayı tel’in ve Kemalizme bağlılıklarını göstermek için dört saat süren nümayişi”, “Yüksek tahsil gençliği dün yaptığı muazzam bir mitingde Kemalizm Rejimine bağlılığını teyit etti”, “Azıtan tahrikçi yayınlar üzerine...”* başlıklarıyla manşetten vermiştir. Diğer günlerde ise *Tan Baskını* ile ilgili haberler yerini yazarların değerlendirmelerine bırakmıştır. *Ulus* gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay 6 Aralık tarihli yazısında, gençlerin nümayişi hazırlıksız bir heyecan eseri yaptığını ve tahrikin doğrudan doğruya bozguncu gazeteler tarafından geldiğini söylemiştir. Ayrıca, bu gazetelerin rejimi sarsmak, TBMM’yi itibardan düşürmek ve devlet nizamı ile kanunların otoritesini hiçe saydırmak istediklerini de belirtmiştir. Tan gazetesine cephe alan diğer yazarlar da olayla ilgili benzer değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hüseyin Cahit Yalçın’ın olayları değerlendirdiği yazısı ise 8 Aralık tarihlidir. *“Nümayiş hâdisesi”* başlıklı yazısında Yalçın hadiseyi, *“Memleket lehinde sulh içinde kazanılmış bir muharebe”* olarak yorumlamış ve hareketin gençler tarafından gerçekleştirilmesini ise *“öteden beri içimizde çalışan hain propaganda Üniversiteyi bir komünist ocağı olarak lekelemeğe çalışıyordu... İşte memleketimizde Bolşevik propagandasının kazandığı bir kale gibi gösterilmek istenen Üniversite son yaptığı necip ve yüksek protesto hareketile kendisine leke sürülmesine imkân bırakmamıştır...”* şeklinde değerlendirmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ilk andan itibaren saldırı ve yağmaya uğrayanlar, tahrik gerekçesi ile yeni bir suçlamayla karşılaşmışlardır. Böylelikle saldırı ve saldırganlar geri planda kalarak saldırı meşrulaştırılmıştır. Hadiseler, Sovyetler Birliği yanlısı ve tahrikçi neşriyatlar karşısında Türk gençliğinin doğal bir tepkisi olarak değerlendirilmiştir. Olaydan kısa bir süre sonra ise Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Cami Baykurt ve *Tan* gazetesi neşriyat müdürü Halil Lütfü Dördüncü *Tan* gazetesinde yayımlanan yazılar vasıtasıyla Büyük Millet Meclisi ve Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmek suçlamasıyla tutuklanarak yargılanmışlardır. Sabiha ve Zekeriya Sertel’e birer yıl, Cami Baykurt’a on ay, Halil Lütfü Dördüncü’ye de dokuz ay hapis cezası verilmiştir. Ancak bu karar Yargıtay tarafından onanmamış ve takip eden günlerde sanıklar beraat etmiştir. *Tan Gazetesi Baskını* ile ilgili son olarak bu hadisenin planlayıcısı ve yürütücüsünün iktidar olduğu konusunda iddia ve açıklamalar vardır. Bu husus hiçbir zaman ispat edilememişse de sonuçlarından en fazla iktidarın istifade ettiği söylenebilir. Bu olay, Türkiye’de çok partili sürece geçerken muhalefetin her kesimine, siyaseten kabul edilebilecek meşru zemini göstermesi açısından da bilahare önem taşımaktadır.

Erdal YILMAZ

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Görüşler Dergisi, Sayı:1, 1 Aralık 1945.

Akşam

Son Posta

Tan

Tanin

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Dünya

Araştırma-İnceleme ve Hatıra Eserler

AKIN, Rıdvan, **Türkiye'nin Siyasal Gelişmeleri (1923-2018)**, Cilt 2, Nora Kitap, İstanbul 2022.

BERKES, Niyazi, **Unutulan Yıllar**, Haz: Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

EKİNCİ, Necdet, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.

GÜRKAN Nilgün, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

İNÜĞÜR, M. Nuri, **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1992.

İSKİT, Server, **Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943.

KABACALI, Alpay, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İkinci Parti**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

ÖZTEKİN, Hülya, **TAN Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.

SAYILGAN, Aclan, **Solun 94 Yılı 1871-1965 (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist - Komünist Hareketler)**, Mars Matbaası, Ankara 1968.

SERTEL, Sabiha, **Roman Gibi**, Ant Yayınları, İstanbul 1969

SERTEL, M. Zekeriya, **Hatırladıklarım (1905-1950)**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968.

SERTEL, Yıldız, **Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?**, Yapı Kredi Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995.

TİMUR, Taner, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2003

TOKER, Metin, **Tek Parti'den Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, 1970.

TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul 2003.

YETKİN, Çetin, **Karşıdevrim 1945-1950**, 2. Basım, Otopsi Yayınları, İstanbul 2003.

YILMAZ, Erdal, **Dört Devirde Bir Muhalif Abdülkadir Câmi Baykurt (1877-1949)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Makaleler

ACAR, Ayla, "Basında 'Tan Olayı' – 4 Aralık 1945", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 43, 2012/II, s. 1-22.

CANTEK, Levent, "Tan Gazetesi ve Sabiha Sertel", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce**, Cilt 8 Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 852-859.

DEMİREL, Meral, "Tek Partiden Çok Partiye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya", **Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: XXXVI, Sayı: 1, 2014, s. 161-186.

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 49, Bahar 2012, s. 179-216.

ÖZTEKİN Hülya, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Muhalif Bir Dergi: Görüşler", **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı 41/Güz 2015, s. 170-191.

UYAR, Çağhan; ERTUĞRUL, Esen, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sertellerin Tan Gazetesi ve Tan Olayının Ulusal Basın ile Anılar Ekseninde Analizi", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Kasım 2020, s. 220-256.

VURAL, Mithat Kadri, "II. Dünya Savaşı Türkiyesi'nde Bir Muhalefet Örneği Olarak "Tan" Gazetesi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, Sayı16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 381-395.

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1945-tan-gazetesi-baskini/?pdf=6711> adresinden erişilmiştir